

“T’HUNNEN KOSTE AF TE BREKEN EN
ER OP TE BOUWEN EEN HUYS STAENDE
IN HET BEGGIJNHOF”

De onverwachte bouwgeschiedenis van
het Gentse Sint-Elisabethbegijnhof tijdens
de 19de eeuw

Daan Declercq

1. Inleiding

Het Sint-Elisabethbegijnhof is gelegen in het noordwesten van de historische stadskern van Gent. Dit hof, ooit het grootste van drie begijnhoven in deze stad, omvatte op haar hoogtepunt het gebied dat bij benadering wordt omsloten door de huidige Begijnengracht, Rabotstraat en Begijnhoflaan. Net als zovele instellingen met een eeuwenlang bestaan kende ook het Sint-Elisabethbegijnhof een erg bewogen geschiedenis met zowel periodes van bloei als verval. Opgericht in 1242 als eerste begijnhof van Gent zou het door de eeuwen uitgroeien tot een ware miniatuurstad binnen de stadsmuren. Haar macht rijkte tot ver buiten de muren en haar infirmerie, de belangrijkste instelling van het Sint-Elisabethbegijnhof, was één van de rijkste in haar soort. Zoals kenmerkend is voor een stadsbegijnhof bezat het hof een regelmatige opbouw waarbij de kerk en aansluitend de dries centraal staan. Van hieruit vertrokken verscheidene smalle parallelle en haaks lopende straten die waren afgelijnd met de tuinmuren van de achterliggende begijnhuizen en conventen. Op haar hoogtepunt telde het Sint-Elisabethbegijnhof meer dan 100 woonhuizen en 18 conventen.¹ Voorts beschikte het hof over economische voorzieningen zoals wasserijen, blekerijen en stallen die de uitbating van nijverheidsactiviteiten op de bleekweiden mogelijk maakten.²

¹ Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarchief, SAG_IC_AG_L60_1.

² Voor meer informatie betreffende de architecturale en typologische kenmerken van begijnhoven verwijzen we naar: J. Baldewijns en M.C. Laleman, 'De architectuur van de Gentse begijnhoven', in *Werken & Kerken, 750 jaar begijnhofleven in Gent*, Gent, 1984, p. 53-92.

Doorgaans wordt aangenomen dat de 19de eeuw een periode van stagnatie en verval betekende voor het Sint-Elisabethbegijnhof. Ten gevolge van de Franse overheersing kwam het begijnhof kort na 1796 onder bestuur van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen waardoor de begijnen hun zelfbeschikkingsrecht verloren. Vanaf 1860 zou het antiklerikale en liberale stadsbestuur het hof ontmantelen ten voordele van de stadsuitbreiding in noordwestelijke richting. De bleekweiden werden verkaveld, grachten gedempt en heel wat begijnenhuizen en conventen gingen tegen de grond. Onder druk van deze ingrepen verlieten de begijnen hun eeuwenoude hof in 1874 voor een splinternieuw 'Groot Begijnhof' in Sint-Amandsberg. Kort samengevat is dit de algemeen aanvaarde opvatting met betrekking tot de geschiedenis van het begijnhof tijdens de 19de eeuw.³

De oorspronkelijke aanleg is sinds het midden van de 19de eeuw inderdaad sterk aangetast door stedenbouwkundige ingrepen die het gevolg waren van verschillende factoren. Hoewel deze zogenaamde 'ontmanteling van het begijnhof' tot op vandaag een uitermate determinerend gegeven is in de geschiedenis van het hof, waren het precieze verloop en een exacte datering van de verschillende gebeurtenissen uit deze periode niet voorhanden. Recent bouwhistorisch onderzoek heeft geleid tot nieuwe inzichten omtrent deze complexe periode in de geschiedenis van het Oud Begijnhof. Deze bijdrage spitst zich daarom toe op de gebeurtenissen tijdens de 19de eeuw en tracht het verhaal van de ontmanteling van het begijnhof beter te duiden. Vooreerst lichten we de methodologie van het onderzoek toe, gevolgd door een korte bespreking van de aangewende bronnen die tot deze nieuwe inzichten hebben geleid. Na een historische en geografische situering gaan we vervolgens dieper in op het eigenlijke historisch overzicht van het Sint-Elisabethbegijnhof tijdens de 19de eeuw, verteld aan de hand van deze bronnen. We besluiten met een eindbeschouwing.

2. Methodologie van het onderzoek

Het historisch onderzoek waarvan deze bijdrage een resultaat is, werd uitgevoerd tussen oktober en december 2015 in opdracht van de Dienst Monumentenzorg

³ Deze opvatting komt voor in zowat alle literatuur m.b.t. het Sint-Elisabethbegijnhof, zoals onder andere: K. Mestdach, 'Het Gentse Sint-Elisabethbegijnhof op het elan van de Contrareformatie (1598-1795)', in *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Deel XXV, Gent, 2000, p. 233-238; D. Laporte, *Een beeld in de Stad, Bruges-la-Morte, Op de Begijnhofdries te Gent*, Gent, 1993, p. 49; C. Vandenbussche, 'Bijdrage tot de bouwgeschiedenis van het Sint-Elisabethbegijnhof in Gent', in *Kultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen*, Gent, 1969, p. 249-252; etc. Het is belangrijk te vermelden dat het onderwerp van deze literatuur niet de geschiedenis van de 19de eeuw als zwaartepunt heeft en alleen een kort historisch overzicht voor deze periode wil bieden.

& Architectuur van de Stad Gent.⁴ De opzet was tweeledig. Enerzijds werd een inventaris opgemaakt van de bouwkundige relictten van dit begijnhof, aangezien dit nog ontbrak en een dergelijk instrument een essentiële basis is voor historisch onderzoek van zowel de individuele begijnenhuizen als het hof in haar geheel. De 60 begijnenhuizen, 13 conventen, het huis van de grootjuffrouw met infirmerie en de begijnhofkerk: voor ieder relict werd een inventarisfiche uitgewerkt. De fiches zijn voorzien van een administratief luik waarbij de naam, adresgegevens, het perceelnummer en een datering werden opgenomen, aangevuld met minstens één actuele foto. Voor elk bouwkundig relict werd vervolgens een architecturale beschrijving van het exterieur en een bouwhistorische nota opgesteld. De afbakening van het sinds 1994 beschermde stadsgezicht, dat op enkele uitzonderingen na alle bewaarde onderdelen van het Oud Begijnhof omvat, vormde de basis voor de afbakening van het onderzoeksgebied van deze inventaris.⁵ Doordat het interieur van de meerderheid van de gebouwen niet kon worden bezocht, vertrekt de bouwhistorische nota van een studie van het exterieur, aangevuld met de onderzoeksresultaten afkomstig uit divers bronnenmateriaal (cf. infra).⁶ Opmerkelijk genoeg was de meerderheid van de begijnenhuizen en een deel van de conventen nooit eerder aan een bouwhistorische studie onderworpen. Bijgevolg leverde dit onderzoek heel wat nieuwe informatie op die leidde tot volledig nieuwe of bijgestelde dateringen van deze bouwkundige relictten. De resultaten uit dit bouwhistorische luik droegen eveneens bij tot een beter begrip van het geheel en sluiten bijgevolg aan bij het tweede luik van dit onderzoek. Dit bestaat uit een historisch overzicht van het begijnhof als geheel en beslaat dus een ruimer onderzoeksgebied dan de huidige afbakening van het beschermde stadsgezicht. Voor de vroegste periodes waren we toegewezen op de literatuur. Hieruit bleek al snel dat er betrekkelijk weinig historisch onderzoek is verricht naar het begijnhof tijdens de 19de eeuw. Dit is enigszins verwonderlijk aangezien deze periode voor het begijnhof één van de belangrijke fasen, zonet dé meest determinerende fase, van haar geschiedenis vormde die leidde tot haar huidige uitzicht.

De vaststelling dat de gebeurtenissen van de 19de eeuw onderbelicht bleven in de literatuur staat in contrast met de veelheid aan bronnen die uit deze periode bewaard bleven. Anderzijds ligt hierin de mogelijke verklaring voor deze contra-

⁴ D. Declercq, *Het Sint-Elisabethbegijnhof. Een bewogen geschiedenis (1242-beden)* (Onuitgegeven publicatie in opdracht van de Dienst Monumentenzorg & Architectuur Stad Gent), 2015.

⁵ S.N., *Begijnhof Sint-Elisabeth* [online] <<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/10906>> (geraadpleegd op 20 december 2016).

⁶ Gezien de bescherming als stadsgezicht beperkte de scope van het onderzoek zich tot het exterieur. Bovendien zijn een groot deel van de gebouwen in particulier bezit waardoor het interieur niet toegankelijk was.

dictie. Er zijn drie belangrijke archiefvormers die een immense hoeveelheid bronnenmateriaal hebben voortgebracht dat relevant is voor de geschiedenis van het begijnhof tijdens de 19de eeuw, bronnenmateriaal dat desondanks voorheen nooit systematisch was geraadpleegd, laat staan met elkaar in relatie was gebracht. Deze archiefvormers zijn het Kadaster, de Commissie der Burgerlijke Godshuizen en de Stad Gent.

3. De bronnen

Het kadasterarchief bewaart tot op heden alle wijzigingen die een invloed hebben op de perceelstructuur en bebouwde oppervlakte. Het zogenaamde ‘primitief kadasterplan’ werd opgemaakt tussen 1807-1836 en geldt voor onze gewesten als de oudste gebiedsdekkende en vooral betrouwbare cartografische bron die nauwkeurig is tot op perceelniveau. Dit primitief kadasterplan toont het begijnhof in haar maximale omvang en geldt als referentieplan. Men herkent er de historisch gegroeide perceelstructuren, gebouwen en het oorspronkelijke stratenpatroon aan het begin van de 19de eeuw. Alle kadastrale mutaties die sindsdien plaatsvonden werden in het kader van dit onderzoek gedocumenteerd en dit voor elk perceel binnen de afbakening van het beschermde stadsgezicht. Vanzelfsprekend is deze informatie van belang voor het historisch onderzoek van individuele gebouwen, maar het geheel van al deze gegevens biedt daarenboven een ruimere blik op evoluties die het perceelniveau overstijgen. Bepaalde terugkerende patronen, die in de volgende paragrafen zullen worden toegelicht, kwamen op deze manier aan het licht. Het kadasterarchief registreerde echter uitsluitend wijzigingen die een invloed hadden op de bebouwde oppervlakte en perceelstructuren, maar leert ons niets over de opstand, het aantal bouwlagen en de architectuur.

Het O.C.M.W.⁷, de opvolger van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen, beheert in haar archief talloze documenten die voortkomen uit twee eeuwen beheer van het Sint-Elisabethbegijnhof. Een groot deel van het bronnenmateriaal houdt verband met de verhuring van de begijnhuizen en conventen. Gezien de bouwhistorische insteek van dit onderzoek werd echter gefocust op bronnen die relevant zijn voor de bouwgeschiedenis, eerder dan sociaaleconomische of demografische historiografie. Voor de vroege 19de eeuw zijn de zogenaamde ‘voorwaarden voor het leven’ van belang. Dit zijn contracten tussen één of meerdere begijnen en het bestuur van de Godshuizen gekoppeld aan een reno-

⁷ Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn.

vatieproject van een begijnenwoning. Er werd overeengekomen dat de begijn de huurwoning op haar kosten gedeeltelijk renoveerde of volledig heroprichtte, op voorwaarde dat zij het nadien levenslang gratis of tegen een vaste huurprijs mocht blijven bewonen. De briefwisseling bij deze ‘voorwaarden’ is doorgaans vergezeld van een zeer gedetailleerde beschrijving van de uit te voeren werken en de gebruikte materialen. Bovendien zijn in schaarse gevallen ook plannen en bouwtekeningen bewaard, zowel van de bestaande als ontworpen toestand. Het spreekt voor zich dat dit enorm waardevol kan zijn voor individueel huizenonderzoek. Bronnen uit de tweede helft van de 19de eeuw behandelen voornamelijk de verschillende sloop- en verkavelingswerken waarbij heel divers bronnenmateriaal bewaard bleef. We vermelden onder andere documenten gerelateerd aan de verkoop van onroerende goederen, zoals kadastrale uittreksels of grondplannen, notariële aktes, verkavelingsaffiches en bestekken voor afbraak- of bouwwerken. Er zijn ook documenten die voortkwamen uit de herinrichting van de openbare ruimte zoals bijvoorbeeld rooilijnplannen of technische documenten in verband met de aanleg van straten, afsluitingen en het overwelfen of dempen van grachten.

De relevante bronnen uit het Gentse Stadsarchief houden voornamelijk verband met de stedenbouwkundige ingrepen in en rond het hof tijdens de tweede helft van de 19de eeuw. Veel van deze ingrepen hadden een impact op de rooilijnen of straataanleg en vonden daarom hun neerslag in het stedelijke archief. De diverse rooilijnplannen en documenten gerelateerd aan openbare verkopen of verkavelingen droegen bij tot de datering van deze stedenbouwkundige ingrepen en de 19de-eeuwse bebouwing. In dit opzicht zijn ook de particuliere bouwvoorvragen van belang. Eén plan uit de Atlas Goetghebuer bleek uitermate waardevol.⁸ Het betreft een plattegrond van het begijnhof met aanduiding van de huisnummers en bijhorende huisnamen. De huisnummers correspondeerden met de nummering in het OCMW-archief waardoor de plattegrond als een referentieplan kon worden gebruikt. Fotografische opnames en postkaarten, digitaal toegankelijk via de Beeldbank van de Stad Gent, vormden eveneens een waardevolle bron.

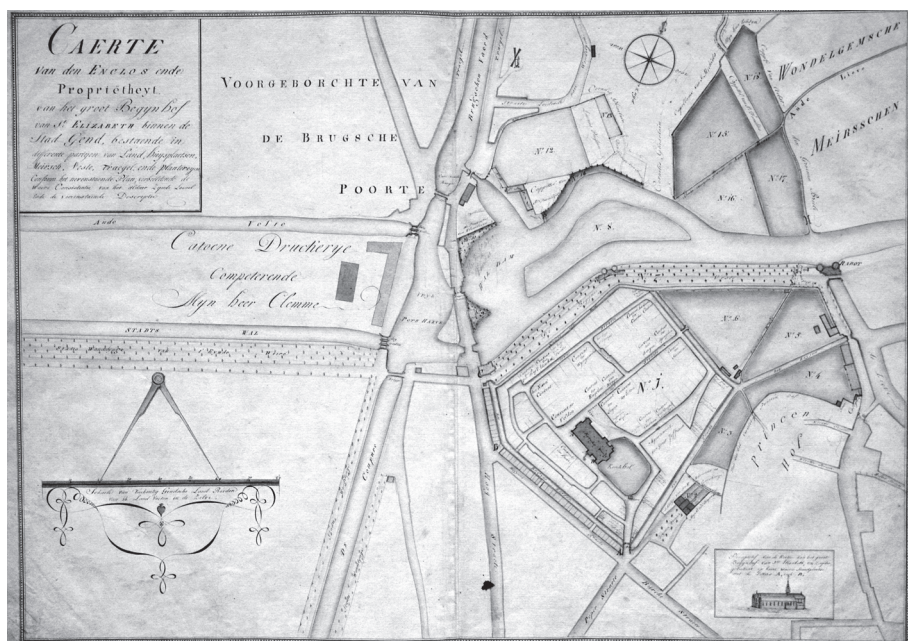
Hoewel de drie bovenstaande archiefinstellingen de hoofdzakelijke informatiebronnen waren voor dit onderzoek, vermelden we voor de volledigheid de overige aangewende bronnen. Het archief van het agentschap Onroerend Erfgoed (Oost-Vlaanderen), in combinatie met de inventaris van het bouwkundig erfgoed, was vooral interessant voor de verschillende beschermingen, hun afba-

⁸ Stad Gent, De Zwarte Doos, SAG_IC_AG_L60_1.

keningen en de erfgoedwaarden. Het archief van de Dienst Monumentenzorg & Architectuur (DM&A) en het privaat archief van dhr. Dirk Laporte bewaren informatie betreffende het herwaarderingsgebied Sint-Elisabethbegijnhof, het Ruimtelijk Uitvoeringsplan Sint-Elisabethbegijnhof-Prinsenhof en een aantal specifieke restauratiedossiers. De DM&A bezit bovendien een uitgebreide foto-collectie die zeer nuttig is gebleken voor dit onderzoek. Vanzelfsprekend is het bouwkundig erfgoed van het begijnhof zelf de voornaamste bron aangezien het bronnenmateriaal steeds werd afgetoetst aan de actuele toestand en bouwsporen.

4. Geografische situering

Om onderstaand historisch overzicht te kunnen begrijpen is een korte situering hier op zijn plaats. We doen dit aan de hand van twee plannen: een historische weergave van het begijnhof op het einde van de 18de eeuw (1792), waarop de oorspronkelijke dimensies en historische context duidelijk worden; en een recent grondplan met aanduiding van zowel de huidige straatnamen als de afbakening van het beschermde stadsgezicht.

Abbeelding 1. Plan van het Sint-Elisabethbegijnhof in 1792 (Archief OCMW Gent, Commissie van Burgerlijke Godshuizen, BG 61 Atlassen, nr. 3).

Het historische plan⁹ (afb. 1) is afkomstig uit een atlas die het Sint-Elisabethbegijnhof beschrijft op het hoogtepunt van haar bestaan aan het einde van de 18de eeuw. Dit waardevolle document, dat eveneens tijdens dit onderzoek aan het licht kwam, toont het hof in haar historische context in het noordwesten van de stad. Zoals gebruikelijk werd het Sint-Elisabethbegijnhof aanvankelijk buiten de stadsmuren gebouwd. Bij de aanleg van de nieuwe vestinggordel in de 14de eeuw kwam het hof binnen de fysieke stadsgrenzen te liggen. De omwalling tussen de Brugsepoort en Rabotpoort zou tot in de tweede helft van de 19de eeuw de (noord)westelijke begrenzing blijven. Het Groot Begijnhof besloeg een aanzienlijk gebied binnen de stadsgrenzen en werd in het oosten begrensd door de grafelijke verblijfplaats 'Prinsenhof'. De nog bestaande straat 'Begijnengracht' vormt nog steeds de zuidelijke begrenzing. Het hof had een haast volledig gesloten structuur en was aan alle zijden met grachten omwald. Er was één centrale ingang in het zuidoosten (de begijnhofpoort) en een doorgang (met brug) naar de bleekweiden. Binnen de afbakening van het begijnhof bevonden zich niet alleen de kerk, de infirmerie met huis van de grootjuffrouw, de begijnhuizen en de conventen, maar ook ruime bleekweiden met bijhorende gebouwen. Deze waren eveneens met een gracht gescheiden van het bebouwde deel van het begijnhof en bevonden zich ten noorden van de huidige Jan Verspeyestraat in het gebied dat bij benadering begrensd wordt door het huidige tracé van de Begijnhoflaan en de Rabotstraat. Een deel van de economische infrastructuur bevond zich dus binnen de muren van het hof (cf. infra). In het bebouwde deel van het begijnhof herkennen we de centrale dries waaraan de begijnhofkerk in het westen paalt. Zowel de bouwblokken als het stratenpatroon die hier worden weergegeven zijn vandaag nog grotendeels herkenbaar. Aan alle zijden, behalve de bleekweide, bevond de bebouwing zich aan de buitenrand van het domein met de voortuinen gericht naar het hof. Slechts op twee plaatsen in de Provenierstersstraat was de 'muur' doorbroken door een waterstraatje. De gemeenschappelijke open ruimte in het hof was opvallend schaarser dan vandaag het geval is. Elke straat was afgezoomd met de omheiningmuren van de talloze voortuinen, regelmatig onderbroken door toegangspoortjes, waardoor de straten veel nauwer waren ten opzichte van vandaag. Alleen in de Provenierstersstraat bleef dit beeld nog enigszins bewaard.

Wanneer we deze toestand vergelijken met het hedendaagse situeringsplan (afb. 2) valt op dat de oorspronkelijke contouren en het stratenpatroon van het begijnhof nog steeds duidelijk herkenbaar zijn in het stedelijke weefsel. De

⁹ De kaart is niet volledig naar het noorden georiënteerd.

Afbeelding 2. Hedendaags situeringsplan van het Sint-Elisabethbegijnhof, met aanduiding van het beschermde stadsgezicht (Sint-Elisabethbegijnhof [online] <geo.onroerendergoed.be> (geraadpleegd op 8 januari 2017))

Provenierstersstraat, Edmond Boonenstraat, Begijnhofdries, Hippoliet Lammenstraat, Sophie Van Akenstraat, Gravin Johannastraat en Matthias Gesweinstraat vormen samen het historische stratenpatroon van het hof, al zij het soms in licht aangepaste vorm. Er zijn ook enkele duidelijke verschillen merkbaar. Zo is het begijnhof volledig opgenomen in het stedelijke weefsel, waarbij nieuwe verkavelingen het hof volledig hebben ingesloten. De verkaveling van de voormalige bleekweiden via de Jan Verspeyenstraat en de Hector Van Wittenberghestraat waren een eerste stap in deze richting (cf. infra). Het opvallendste verschil is de aanleg van twee grote verkeersassen aan weerszijden van het hof, met name de Begijnhoflaan ten (noord)westen en de Rabotstraat ten oosten die respectievelijk op het tracé van de stadsomwalling en van de oostelijke gracht werden aangelegd. Dit is niet af te leiden uit het plan van 1792 maar ook de bebouwingsdichtheid ligt veel hoger, voornamelijk in de westelijke en oostelijke bouwblokken.

In de volgende paragrafen wordt een historisch overzicht gegeven van de stedenbouwkundige en bouwhistorische evoluties in het Sint-Elisabethbegijnhof tijdens de 19de eeuw. Door informatie uit bovenstaande bronnen te combineren wordt getracht een zo gedetailleerd mogelijk overzicht te bieden van de gebeurtenissen en processen tijdens deze woelige periode. Onderstaand historisch overzicht focust op de bouwhistorische evoluties binnen het begijnhof en de bronnen die tot deze informatie hebben geleid. Er wordt alleen ingegaan op andere elementen van de geschiedenis, zoals bijvoorbeeld de bestuurlijke wijzigingen of politieke gebeurtenissen, voor zover zij relevant zijn voor de bouwgeschiedenis.¹⁰

5. Historisch overzicht van het Sint-Elisabethbegijnhof tijdens de 19de eeuw

5.1. *Het begijnhof onder het bestuur van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen tijdens de eerste helft van de 19de eeuw*

Het jaar 1795 zou het begin inluiden van het langzaam maar zeker uitsterven van het Sint-Elisabethbegijnhof en de begijnenbeweging in het algemeen. In dat jaar werden onze gewesten officieel door Frankrijk geannexeerd, waarna volgens de wet van 15 fructidor IV (1 september 1796) alle kerkelijke goederen werden genationaliseerd.¹¹ Niet zonder moeite kon het Sint-Elisabethbegijnhof de dans ontspringen door als godshuis te worden erkend.¹² De wet voorzag namelijk een uitzondering voor liefdadigheidsinstellingen, waartoe het begijnhof dankzij het bestaan van haar infirmerie behoorde. Ingevolge deze erkenning kwamen de goederen van het hof onder het beheer van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen (de voorloper van het huidige O.C.M.W.) die steun verleende aan de behoeftige bevolking, meer bepaald de armen, bejaarden, verlaten kinderen, von-

¹⁰ Voor een uitgebreid overzicht van de geschiedenis van het begijnhof tijdens de periode 1598-1795 verwijzen we naar de publicatie van Klaartje Mestdach in deel XXV van de Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde.

¹¹ K. Mestdach, *Het Gentse Sint-Elisabethbegijnhof*, p. 235.

¹² Zoals blijkt uit de “*Declaratie van D’heer Hopsomere President, waer bij is blijkende dat de Begijnhoven behouden zijn en niet vallen in de suppressie maer uijtgenomen zijn, of geexpteert zijn, in de wet van suppressie van den 4 fructidor 4de jaer der Fr. Republique. Aen God Zij Lof inder Eeuwigheid amen*” (Bron: Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 76). Het OCMW-archief bewaart ook een brief van de Grootmeesteres van het Groot Begijnhof aan de Centrale Administratie van het Scheldedepartement (Franse Republiek) waarin de liefdadigheidswerken van de infirmerie en Heilige Geesttafel worden uitgelegd (1796). (Bron: Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 77.).

delingen en mensen met beperkingen.¹³ Onder het beheer van deze instelling bleven de begijnen hun begijnenwoningen en conventen bewonen, die ze voortaan huurden van de Godshuizen.¹⁴ Concreet betekende dit dat de begijnen hun zelfbeschikkingsrecht waren verloren. Uit de archiefdocumenten blijkt dat de grootjuffrouw nog steeds het dagelijkse bestuur op zich nam, maar toelating diende te vragen aan de Godshuizen voor zowel grote als kleine zaken van dagelijks bestuur zoals het herstellen van leien daken na stormschade, het dichten van een lek in de waterleiding of de overplaatsing van een oude begijn naar de infirmerie.¹⁵ Men moest dan wel verantwoording afleggen aan een wereldse instelling, de dagelijkse gang van zaken zou slechts beperkte veranderingen ondergaan.

Hoewel de 19de eeuw traditioneel niet als een periode van vernieuwing wordt gezien in de geschiedenis van het Sint-Elisabethbegijnhof, zijn er duidelijke aanwijzingen dat er onder het bestuur van de Godshuizen aanvankelijk nog geïnvesteerd werd in de infrastructuur van het begijnhof. Een lastenboek uit 1854 voor de vernieuwing van *eene nieuwe Woonst met Waschhuis, Strykplaets, Droogzolder en voordere gerieven voor de Bleekery* is één van vele voorbeelden die dit gegeven illustreren.¹⁶ Dit poortgebouw met brug naar de bleekweiden¹⁷ werd in 1856 volledig heropgericht op kosten van de Godshuizen. Dit toont aan dat de bestaande economische infrastructuur van het begijnhof vermoedelijk ook onder het beheer van de Godshuizen in gebruik bleef. De bronnen tonen bovendien aan dat er naast de economische infrastructuur ook werd geïnvesteerd in het gebouwenpatrimonium. Een aanzienlijk aantal begijnenhuizen werd volledig heropgericht of grondig verbouwd tijdens de eerste helft van de 19de eeuw. We zijn hierover het best geïnformeerd indien aan de verbouwing de reeds vermelde juridische constructie van de ‘voorwaarden voor het leven’ was gekoppeld. Deze contracten hielden een levenslange bewoning van het pand in tegen een afgesproken huurprijs, vaak op voorwaarde dat de bewoonster(s) de kosten van een nieuwbouw- of renovatieproject droeg(en). Na het overlijden van de begijn(en) kwam de nieuwe of gerenoveerde woning (opnieuw) in het bezit van de Godshuizen. Opvallend is dat het initiatief voor deze constructie steeds uitging van de begijnen zelf, die vermoedelijk op deze manier een deel van hun autonomie trachtten te herwinnen. De juridische constructie moet gezien worden als een

¹³ R. De Baets en J. De Schryver, *Gent 1797-1997: tweehonderd jaar zorg voor de medemens: Bureel van weldadigheid, Burgerlijke godshuizen, COO, OCMW*, Gent, 1997, p. 5.

¹⁴ Alleen de begijnhofkerk viel buiten deze regeling, aangezien deze in 1801 een parochiekerk werd, ingevolge het concordaat tussen paus Pius VII en Napoleon Bonaparte van 15 juli 1801.

¹⁵ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 100.

¹⁶ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 100.

¹⁷ Waarvan de kern bewaard bleef in het pand Jan Verspeystraat 26 en 28-30 (en mogelijk nr. 24).

pragmatische overeenkomst die voordelig was voor beide partijen en die investeringen in het gebouwenpatrimonium van het hof toeliet, zonder te wegen op het budget van de Godshuizen.

Het OCMW-archief bewaart tientallen van deze contracten. Het oudste voorbeeld dateert reeds van 1814 en betreft het begijnenhuis Sint-Benedictus (Sophie Van Akenstraat 48). Het huis werd destijds opgericht door Francois Bracq [...] *afin de pouvoir construire à neuf et à ses frais une maison sur le terrain de deux maisons lois abbatues, et conforme au plan figuratif [...] à l'effet de procurer a ses filles une habitation decente.*¹⁸ Dit geschiedde op voorwaarde dat beide dochters, Isabelle en Jeanne Bracq (allebei begijnen), het huis levenslang en vrij van huur mochten bewonen. Wanneer de laatste van de twee Bracq-zussen stierf in januari 1869 kwam het huis opnieuw in eigendom van de Godshuizen. Een gelijkaardig geval is het begijnenhuis Sint-Donatus (Sophie Van Akenstraat 5-7). In juni 1822 wendde Sophia Barbara Vindevogel, een 23 jaar oude begijn, zich tot de Godshuizen om toestemming te verkrijgen tot *t'hunnen koste af te breken en er op te bouwen een huys staende in het gezeijde Beggijnhof, geteekent N° 91 [...]*.¹⁹ De jonge begijn zou het huis herbouwen op haar eigen kosten om er samen met haar moeder, Petronilla Carolina Lambrecht (66 jaar oud) te wonen. Zij zouden het pand op eigen kosten onderhouden. In ruil hiervoor konden Sophia en haar moeder het huis levenslang gratis bewonen. In de casussen van de begijnenhuisen Sint-Benedictus en Sint-Donatus betrof het een volledige nieuwbouw, waarbij alleen de plannen van het nieuw op te richten huis waren bijgevoegd. In zeldzame gevallen worden we echter ook geïnformeerd over de panden die werden vervangen, zoals bijvoorbeeld bij de begijnenhuisen Sint-Andreas en Sint-Margaretha (Sophie Van Akenstraat 23 en 42-44). Hier werd een vrijstaande, vermoedelijk 17de-eeuwse begijnenwoning in 1819 vervangen door twee identieke rijhuizen. Zoals reeds aangehaald golden de 'voorwaarden' niet uitsluitend voor nieuwbouw maar kon de juridische constructie eveneens voor verbouwingen worden aangewend. Niet onlogisch gold dat hoe zwaarder de investering geleverd door de huurder, hoe lager de afgesproken huurprijs was. Dit komt er de facto op neer dat in de meeste gevallen waarbij een nieuwbouw werd opgericht, de bewoner het pand levenslang gratis kon bewonen. In totaal kon voor maar liefst 22 begijnenhuisen²⁰ achterhaald worden dat zij werden opgericht of verbouwd met toepassing van een 'voorwaarde voor het leven' in de periode 1814-

¹⁸ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 1.

¹⁹ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 6.

²⁰ Op een totaal van circa 100 begijnenhuisen omstreeks het midden van de 19de eeuw (Bron: Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarchief, SAG_IC_AG_L60_1).

1856. We merken een grote concentratie aan 19de-eeuwse begijnenhuizen aan de Sophie Van Akenstraat waar bijvoorbeeld alle panden tussen het Convent Ter Steenen en het Convent Ter Eecke, samen met huis Sint-Donatus aan de overzijde van de straat, dateren van de vroege 19de eeuw. Een tweede cluster is de huizenrij aan de zuidzijde van de Edmond Boonenstraat.²¹

Op basis van het kadasteronderzoek en andere bronnen uit het OCMW-archief konden nog meer bouwkundige relicten in de 19de eeuw worden gedateerd. Het betreft enkele begijnenhuizen en een groot aantal bijgebouwen en aanbouwen, waarop we in deze bijdrage niet dieper ingaan. Het bouwhistorische onderzoek heeft aangetoond dat een aanzienlijk deel van de bouwkundige relicten van het Sint-Elisabethbegijnhof uit de 19de eeuw dateert. Dit aandeel is veel groter dan doorgaans wordt aangenomen, hetgeen een nieuw licht werpt op deze periode die doorgaans wordt gezien als een periode van stagnatie of zelfs achteruitgang. Het bestuur door de Godshuizen bleek geen rem te zijn voor de verdere ontwikkeling van het begijnhof. De aanwezigheid van uitgesproken katholieken in het bestuur van de Godshuizen zou hiervoor een mogelijke verklaring kunnen zijn.²² Ondanks een belangrijke wijziging op bestuurlijk vlak veranderden de fysieke eigenschappen van het begijnhof niet tijdens de eerste helft van de 19de eeuw. Het hof behield haar typologische kenmerken en bleef een gesloten geheel met nauwe door tuinmuren afgelijnde straten. Alle typerende componenten zoals de begijnhofkerk, conventen, begijnenhuizen, infirmerie, poort en bleekweiden bleven in gebruik en werden zelfs vernieuwd of aangepast. De vernieuwingen tijdens de eerste helft van de 19de eeuw betroffen voornamelijk vervangingsarchitectuur of inbreidingen op de bestaande percelen. Het ging de begijnenbeweging aanvankelijk voor de wind onder het bestuur van de Godshuizen. Men tekende tussen 1820 en 1860 zelfs een toename op in het aantal begijnen, van 604 naar 694 begijnen.²³

5.2. *Het begin van de ontmanteling vanaf 1860*

Sinds 1858 was in Gent een liberaal stadsbestuur aan de macht, hetgeen in de literatuur steevast wordt aangehaald als voornaamste oorzaak van een gewijzigde houding van de Stad ten opzichte van de begijnenbeweging en haar eeuwenoud hof aan de Brugse Poort. Omwille van haar grootschalige urbanisatieplannen

²¹ Voor een overzicht van de bouwgeschiedenis van de desbetreffende panden verwijzen we naar: D. Declercq, *Het Sint-Elisabethbegijnhof. Een bewogen geschiedenis (1242-heden)* (Onuitgegeven publicatie in opdracht van de Dienst Monumentenzorg & Architectuur Stad Gent), 2015.

²² K. Mestdach, *Het Gentse Sint-Elisabethbegijnhof*, p. 237.

²³ K. Mestdach, *Het Gentse Sint-Elisabethbegijnhof*, p. 237.

startte het stadsbestuur daarom in 1860 met de ‘ontmanteling’ van het gesloten begijnhof. Het klopt dat met de afschaffing van de octrooirechten in 1860, een stedelijke belasting op goederenverkeer, de stad voor het eerst buiten de scherp omlinjende contouren van haar laatmiddeleeuwse omwalling zou groeien. De afschaffing had namelijk de sloop van de stadsomwalling en stadspoorten tot gevolg. Het gesloten begijnhof vormde een obstakel voor de stadsuitbreiding in noordwestelijke richting. De ontmanteling van het begijnhof begon aanvankelijk aan de buitengrenzen van het hof waarbij grote verbindingssassen werden aangelegd. Deze brede lanen zouden de nieuwe structuur van de begijnhofwijk bepalen en moesten een vlotte verbinding verzekeren naar de nieuw ontgonnen gebieden buiten de voormalige stadsomwallingen.²⁴ Reeds in 1861 werd ten oosten van het hof de huidige Rabotstraat aangelegd. Het tracé van deze *nieuwe straat leidende van het Rabot naer den Sint Elisabethdries of Begynendries*²⁵ doorkruiste de oostelijke gracht van de voormalige bleekweiden²⁶ en sneed dwars door de zogenaamde ‘Begynendries’²⁷ (een plein nabij de ingang van het begijnhof, niet te verwarren met de huidige Begijnhofdries binnen het hof).²⁸ De nieuwe brede straat vormde een nagenoeg kaarsrechte verbindingssas tussen de Rabotpoort en het kruispunt Begijnengracht – Burgstraat – Peperstraat en zorgde tevens voor een betere ontsluiting van de Prinsenhofwijk.²⁹ Met de aanleg van de Begijnhoflaan in 1862 op de locatie van de voormalige stadsvesten tussen de Brugse Poort en het Rabot werd het hof eveneens aan (noord)westelijke zijde ontsloten. Hierbij werden de stadsvesten genivelleerd en de westelijke begijnhofgracht overwelfd.³⁰ De brede boulevard werd met de nieuw aangelegde Rabotstraat verbonden door de Jan Verspeyenstraat waarvoor de noordelijke gracht tussen het begijnhof en de bleekweiden werd gedempt. Voor het eerst was het hof rechtstreeks toegankelijk vanaf het noorden via de Jan Verspeyenstraat, die samen met de Hector Van Wittenberghestraat³¹, de verdere ontginning en

²⁴ A. De Maere, ‘Rapport du Collège sur l’établissement d’un boulevard aux Remparts de Plaisance et du Béguinage, l’ouverture d’une nouvelle rue entre la plaine St. Elisabeth et la Maison du Rabot’, in: *Mémorial administrative de la ville de Gand*, Gand, 1860, nr. 15, p. 487.

²⁵ Stadsarchief Gent, Modern Archief, Reeks P, nr. 232.

²⁶ Stadsarchief Gent, Modern Archief, Reeks G, nr. 1693.

²⁷ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkopingen, nr. 97.

²⁸ De Godshuizen waren de voornaamste eigenaar van het gebied waarin de nieuwe straat zou worden aangelegd. Gezien de waardevermeerdering van de grond die deze ingreep als gevolg zou hebben stonden de Godshuizen gratis de grond af waarop de nieuwe straat zou worden aangelegd. (Bron: A. De Maere, *Rapport du Collège sur l’établissement d’un boulevard*, p. 487-488).

²⁹ A. De Maere, *Rapport du Collège sur l’établissement d’un boulevard*, p. 486-487.

³⁰ A. De Maere, *Rapport du Collège sur l’établissement d’un boulevard*, p. 483-486.

³¹ Beide vernoemd naar gulle schenkers aan de Godshuizen (Bron: V. Fris, *Les accroissements et les transformations de la superficie bâtie de Gand aux XIXe siècle*, Gand, 1920, p. 118).

verkaveling mogelijk maakte van de voormalige bleekweiden ten noorden van het begijnhof.³² Het had economisch geen zin meer om landbouwgrond in het stadscentrum te behouden. De verkaveling van de bleekweiden gebeurde in twee fasen. Eind 1861 – begin 1862 werden de eerste 32 percelen aan het noorden van de Rabotstraat te koop aangeboden.³³ Een tweede deel van de bleekweiden, met nagenoeg alle percelen langsheen de Begijnhoflaan tussen de Jan Verspeyenstraat en de Rabotstraat, werd in 1864 verkaveld³⁴, samen met een deel van de Hector Van Wittenberghestraat en de Jan Verspeyenstraat. De voormalige blekerij, die nog maar pas vernieuwd was in 1856 (cf. supra) werd behouden en opgenomen in de huizenrij aan de Jan Verspeyenstraat.³⁵ Vanzelfsprekend werden bij de verkaveling alle grachten van de bleekweide gedempt. De oostelijke gracht was grotendeels verdwenen bij de aanleg van de Rabotstraat en de westelijke gracht verdween een jaar later met de aanleg van de Begijnhoflaan. De overige grachten (de zuidelijke en een deel van de oostelijke gracht van het begijnhof, samen met de grachten van het Prinsenhof) werden tussen 1867 en 1871 in verschillende fasen gedempt of overweld³⁶, waarna de percelen werden verkocht aan de eigenaars van aanpalende percelen.³⁷

Omstreeks 1860 kwam stilaan verandering in de verstandhouding tussen de Godshuizen en de begijnen.³⁸ De aanleiding was een geschil omtrent de verhoging van de huurprijzen van de begijnenhuizen en conventen.³⁹ Op voorstel van het Gentse schepencollege vatte het bestuur van de Godshuizen het plan aan om behoeftige vrouwen uit kleinere verlieslatende Gentse godshuizen (Sint-Jan-tendulle, Sint-Jacob, Sint-Laurentius, Sint-Pieter en Sint-Pauwel, Alyns, Schreyboom en het begijnhof van Poortakker) onder te brengen in het Groot en het Klein Begijnhof. Bijgevolg zou de verkoop van deze kleinere godshuizen kunnen bijdragen tot de bouw van een nieuw hospitaal. De in totaal 76 behoeftige vrouwen zouden in de plaats komen van een aantal particulieren die het begijnhof bewoonden. Dit plan stuitte op hevig verzet vanwege de begijnen. De maanden-

³² Archief OCMW Gent, Fonds Kaarten en Plannen, nr. 1357/107/21.

³³ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkopen, nr. 103 en nr. 105.

³⁴ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkopen, nr. 85.

³⁵ Op een foto uit 1939 is nog te zien hoe het poortgebouw de monotone gevelrij van neoclassicistische rijhuizen doorbreekt (Bron: Stadsarchief Gent, MA_SCMS_FO_2484).

³⁶ V. Fris, *Les accroissements et les transformations de la superficie bâtie de Gand aux XIXe siècle*, Gand, 1920, p. 118.

³⁷ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkopen, nr. 251.

³⁸ Voor een gedetailleerd overzicht van het verloop van deze zogenaamde 'Begijnhofkwestie' verwijzen we naar: B. D'Huys, 'De Gentse begijnhoven in cultuurhistorisch perspectief', in *Werken & Kerken, 750 jaar begijnhofleven in Gent*, Gent, 1984, p. 40-45.

³⁹ P. Fredericq, *Het oud Groot Begijnhof van de Brugsche Poort*, Gent, 1902, p. 3 (Bron: Stadsarchief Gent, Modern archief, Reeks G, nr. 4235).

lange onderhandelingen die hierop volgden werden onder meer uitgevochten in de pers en verzuurden de relatie tussen de begijnhoven en de Godshuizen. Beide partijen diepten de wetten uit de Franse en Hollandse Tijd op, om ze vervolgens te interpreteren ten voordele van hun betoog. De tegenstanders van het plan legden zelfs een petitie voor met meer dan 3300 handtekeningen. Juridisch stonden de Godshuizen echter veel sterker en stond het hen vrij om de goederen van de begijnhoven te beheren zoals zij dat wilden. In een buitengewone zitting van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen op 3 maart 1862 werd uiteindelijk eenzijdig beslist om de behoeftige vrouwen over te brengen naar de twee begijnhoven.⁴⁰ Bovendien zouden sindsdien strengere maatregelen worden toegepast voor steunverlening aan behoeftige begijnen en zou de huurprijs van de begijnhuizen en conventen, die ver onder het normale peil lagen, worden aangepast.⁴¹ De impact van deze nieuwe maatregelen mag niet worden onderschat. Reeds vanaf eind maart 1862 werden de eerste behoeftige vrouwen naar het Sint-Elisabethbegijnhof overgebracht die er verbleven in een afzonderlijk deel van het hof, dit als tegemoetkoming aan de begijnen. Zij vreesden namelijk de negatieve invloed van deze behoeftige vrouwen op hun vreedzaam bestaan, zoals blijkt uit een brief van de grootjuffrouw: *j'ai déjà eu l'honneur de vous exprimer combien il serait pénible à moi et à toutes mes béguines de voir arriver parmi nous ces prébendières, dont l'éducation, les mœurs et surtout l'entourage viendraient modifier singulièrement notre paisible existence.*⁴² Door middel van kadastronderzoek kon worden achterhaald waar deze *prébendières* verbleven.⁴³ Maar liefst negen begijnwoningen in de Provenierstersstraat werden ca. 1864-1865 samengevoegd tot godshuis.⁴⁴ Er werd een afzonderlijke ingang gecreëerd langs de Begijnengracht die via een brugje over de zuidelijke omgrachting uitkwam in begijnenhuis Sint-Dominicus (Provenierstersstraat 5).⁴⁵ Men maakte de poortjes naar de Prove-

⁴⁰ Het Klein Begijnhof werd echter op 31 december 1862 verkocht (met uitzondering van de begijnhofkerk) aan hertog Engelbert A. A. van Arenberg (1824-1875) met het doel zich onafhankelijk te maken van de Godshuizen en het Gentse stadsbestuur. (Bron: B. D'Huys, 'De Gentse begijnhoven in cultuurhistorisch perspectief', in *Werken & Kerken, 750 jaar begijnhofleven in Gent*, Gent, 1984, p. 41-42).

⁴¹ A. Wyffels, *De moeilijkheden rond de Gentse begijnhoven op het einde van de 18e en in de 19e eeuw*, S.l., 1970, p. 9.

⁴² A. Wyffels, *De moeilijkheden rond de Gentse begijnhoven*, p. 6.

⁴³ Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Gent, Afdeling VI, 1865/112.

⁴⁴ Het betreft de negen begijnhuizen in het oostelijke deel van de Provenierstersstraat, grenzend aan de gedempte zuidelijke omgrachting, met huidige adressen Provenierstersstraat 1-19 en Sint-Elisabethplein 25.

⁴⁵ Het bescheiden bakstenen poortgebouw van deze afzonderlijke ingang tot het nieuwe godshuis is tot op vandaag bewaard en bevindt zich in de Begijnengracht tussen nummers 20 en 22. Het pand is opgenomen in het beschermd stadsgezicht. In 1909 kreeg het begijnenhuis Sint-Dominicus haar oorspronkelijke functie terug als woonhuis en werd het opnieuw "*converti en maison*" (Bron: Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Gent, Afdeling VI, 1909/22).

nierstersstraat dicht en haalde alle tussenmuren tussen de voortuinen van de negen begijnenhuizen weg zodat het nieuwe godshuis volledig was afgesloten van de rest van het begijnhof.

5.3. *De begijnen verlaten hun hof*

Tot 1861 had het begijnhof haar ongeschonden karakter behouden, met inbegrip van de meeste kenmerken die eigen zijn aan een begijnhof zoals de typische bebouwing, smalle straten, omgrachting en vooral haar gesloten structuur. Tussen 1861 en 1864 zou het gesloten karakter voor het eerst worden aangetast met drie nieuwe ingangen langsheen de Jan Verspeyenstraat.⁴⁶ Een deel van het hof werd in 1864-1865 afgesplitst en ingericht als godshuis (cf. supra). Samen met de aanleg van een nieuwe woonwijk naast het historische hof zou dit ervoor zorgen dat het Sint-Elisabethbegijnhof steeds meer werd opgenomen in het stedelijke weefsel. Dit moet het dagelijkse leven in het voormalig begijnhof, dat toch nog steeds hoofdzakelijk door begijnen werd bewoond, ongetwijfeld hebben beïnvloed. Bovendien leefden de begijnen, zowel met het stadsbestuur als met de Godshuizen, steeds meer op gespannen voet (cf. supra). Of het geschil tussen de begijnen en de Godshuizen het gevolg was van een bewuste politieke zet van het liberale schepencollege, of van een uit de hand gelopen discussie ontstaan uit financiële motieven, is niet geheel duidelijk. In ieder geval was er vanaf 1860 een duidelijke verschuiving merkbaar in de relatie tussen de Godshuizen en de begijnen. Dit wordt eveneens weerspiegeld in het gegeven dat na 1856 geen nieuwe ‘voorwaarde voor het leven’ meer werden afgesloten.⁴⁷ Het huurgeschil leefde schijnbaar door tot in 1872 toen de achttien conventjuffrouwen op 29 september een deurwaarder over de vloer kregen met het exploit om tegen 23 oktober hun conventen te verlaten. Doordat grootjuffrouw J. Verhaeghe de huurgelden alsnog betaalde kon een jaar uitstel worden bekomen.⁴⁸ Men begon uit te kijken naar een andere oplossing die reeds eind 1872 werd gevonden. De zware overstroming van datzelfde jaar heeft wellicht de zaken bespoedigd. De hertog van Arenberg (die in 1862 het Klein Begijnhof opkocht) zou instaan voor 2/3 van de kosten van de bouw van een nieuw begijnhof in Sint-Amandsberg, aan de rand van de stad. Volledig volgens de typologie van het middeleeuwse begijnhof werd door Arthur Verhaegen (1847-1917) een splinternieuw complex gebouwd in neogotische stijl, in samenwerking met baron Jean-Baptiste Béthune (1821-

⁴⁶ Respectievelijk via de Hippoliet Lammensstraat, de Sophie Van Akenstraat en de Gravin Johannastraat.

⁴⁷ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 42.

⁴⁸ R. Poelman, *125 jaar Groot Begijnhof te Sint-Amandsberg*, S.l., 1999, p. 29.

1894) die de kerk ontwierp.⁴⁹ Op 29 september 1874, exact twee jaar na de overhandiging van het deurwaardersexploot, verlieten de ca. 700 begijnen van het Sint-Elisabethbegijnhof hun hof in een plechtige uittocht. Hiermee kwam een einde aan meer dan zes eeuwen aanwezigheid van de religieuze gemeenschap op deze locatie.

5.4. *Sloop, verkaveling en brede straten*

Na het vertrek van de begijnen in 1874 kwam de ontmanteling van het begijnhof in een stroomversnelling terecht. Begin jaren 1860 had men enkel een deel van de grachten gedempt, de bleekweiden verkaveld en grote lanen omheen het hof aangelegd. Ondanks de nieuwe toegangen via de Jan Verspeyenstraat en de afsplitsing van het nieuwe godshuis in de Provenierstersstraat bleef het gesloten karakter van het begijnhof grotendeels behouden. Maar vanaf 1874 ging men over tot het effectief slopen van conventen en begijnhuizen, om ze te vervangen door eigentijdse rijwoningen met neoclassicistische lijstgevels. Dit gegeven is een cruciaal kantelmoment in de omgang met de eeuwenoude begijnhofwijk, die tot dan grotendeels intact bleef.

Het volledige westelijke bouwblok tussen de Begijnhoflaan en de Hippoliet Lammensstraat verdween onder de sloophamer tussen 1874 en 1877 (afb. 3). Nog bruikbare bouwmaterialen werden openbaar verkocht.⁵⁰ Bijgevoegd overzichtsplan toont de situatie voor⁵¹ en na.⁵² Men begon reeds in december 1874 met de sloop van verschillende begijnhuizen en de conventen Sint-Jan Baptist en Sint-Elisabeth⁵³ in het zuiden van het bouwblok, waar het volgende jaar 17 percelen werden verkocht. In 1876 verkavelde men vervolgens het noordelijke deel in 15 percelen, samen met nog 6 andere percelen aansluitend op de eerste verkaveling van 1875.⁵⁴ De resterende 18 percelen aan de Matthias Gesweinstraat werden in 1877 verkocht. De ingreep waarbij *tabula rasa* werd gemaakt met een volledig bouwblok had vanzelfsprekend een grote impact op de begijnhofwijk en haar uitzicht. Het begijnhof was niet langer waarneembaar vanaf de Begijnhoflaan, waar statige neoclassicistische burgerhuizen de ‘verkeerd’ georiënteerde conventen en begijnhuizen hadden vervangen. In de Hippoliet Lam-

⁴⁹ S.N., *Groot Begijnhof* [online] <inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/122162> (geraadpleegd op 20 december 2016).

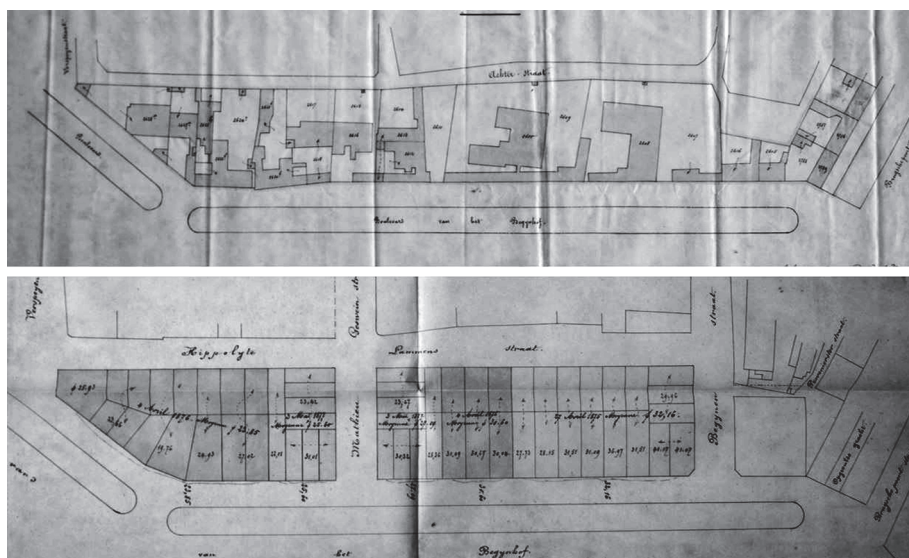
⁵⁰ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 101.

⁵¹ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 70.

⁵² Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkoppingen, nr. 192.

⁵³ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkoppingen, nr. 187.

⁵⁴ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkoppingen, nr. 187.

Afbeelding 3. Het westelijke bouwblok van het Sint-Elisabethbegijnhof, met de oorspronkelijke begijnhuizen en conventen vóór 1874 (boven), tussen 1874 en 1877 vervangen door rijwoningen (onder) (Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 70 (boven) en BG 49 Verkopingen, nr. 192 (onder))

menstraat is tot op vandaag een contrast waarneembaar tussen de oorspronkelijke begijnhofarchitectuur aan de ene zijde en de 19de-eeuwse rijhuizen aan de overzijde van de straat. De aanleg van de Matthias Gesweinstraat, die de Begijnhoflaan met de parallelle Hippoliet Lammensstraat verbindt, vormde een vierde nieuwe toegang tot het begijnhof, dit maal vanaf het westen. In 1876 volgde een bijkomende verbindingsstraat naar de Begijnhoflaan in het zuidwesten van het begijnhof.⁵⁵ Hiervoor werd het bochtige tracé van de Edmond Boonenstraat rechtgetrokken en verlengd tot aan de Begijnhoflaan. Deze aanpassing van de Edmond Boonenstraat had als ingrijpend gevolg dat de typische ommuurde voortuinen langs deze straat moesten wijken, net als deze langsheen de Begijnhofdries in het verlengde ervan (afb. 4). Ze werden vervangen door een laag bakstenen muurtje, dat later voorzien zou worden van een ijzeren afsluiting. In datzelfde jaar werden ook de Mathias Gesweinstraat en de Hippoliet Lammensstraat verbreed, samen met het zuidelijke deel van de Sophie Van Akenstraat.⁵⁶ Het

⁵⁵ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 73; Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Gent, Afdeling VI, 1876/30.

⁵⁶ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 73; Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Gent, Afdeling VI, 1876/30.

zuidelijke deel van de Gravin Johannastraat onderging hetzelfde lot in 1877. Het zou echter nog tot 1883 duren vooraleer men de noordelijke helft van deze straat zou herinrichten.⁵⁷ Hierbij werd de rooilijn aangepast zodat het driehoekige plein ten noorden van de infirmerie verdween, samen met een zevental begijnenhuizen en hun ommuurde voortuinen. De gesloopte begijnenhuizen waren ingeplant langs de voormalige oostelijke gracht, waarvan de laatste delen in 1884 werden overweld en samen met de huizen werden verkocht.⁵⁸ Achter de woning Gravin Johannastraat 18 is het hoofdvolume van één van deze woonhuizen nog te vinden. Het betreft begijnenhuis Sint-Godeliva, dat om onduidelijke redenen van de sloop gespaard bleef.⁵⁹ In 1886 verdwenen de laatste ommuurde voortuinen aan de noordelijke zijde van de Sophie Van Akenstraat en in 1888 tenslotte werden enkele smallere voortuinen in de Provenierstersstraat en aan de oostelijke zijde van de Begijnhofdries opgenomen bij de openbare weg.⁶⁰ In de plaats van de klassieke witgekalkte begijnhofmuren met toegangspoortjes kwamen aanvankelijk lage bakstenen muren die de voortuinen (althans waar ze bewaard bleven) afsloten van de straat. Omstreeks 1901 keurde de gemeenteraad het voorstel goed waarbij nieuwe bakstenen omheiningsmuren met een ijzeren afsluiting in de plaats kwamen. Dit is nog te zien op tal van oude foto's en postkaarten. De afsluiting op de hoek van de Sophie Van Akenstraat en de Jan Verspeyenstraat is het enige voorbeeld hiervan waarbij de ijzeren afsluiting tot vandaag bewaard is gebleven. De lage muur (zonder hekwerk) is nog bewaard bij verschillende panden langs de Edmond Boonenstraat. Met het verdwijnen van de ommuurde voortuinen verloor het Sint-Elisabethbegijnhof opnieuw één van haar voornaamste kenmerken als begijnhof. Het verbreden en aligneren van de straten na het vertrek van de begijnen was deel van de strategie van de Godshuizen om nieuwe huurders voor de begijnhofwijk aan te trekken.⁶¹ Na 1874 bestond onduidelijkheid over wie de financiële verantwoordelijkheid droeg voor wegeniswerken en gasverlichting in de begijnhofwijk. Om dit probleem uit te klaren richtten het bestuur van de Godshuizen en het stadsbestuur een gezamenlijke commissie op waarbij in het voorjaar van 1878 een akkoord werd bereikt. De stad zou de verlichtingskosten volledig voor haar rekening nemen. Wegeniswerken werden een gedeelde uitgave waarbij de Godshuizen steeds de nodige gelden zouden voor-

⁵⁷ Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Gent, Afdeling VI, 1877/28 en 1883/25.

⁵⁸ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkopingen, nrs. 244 en 251.

⁵⁹ C. Bogaert, K. Lanclus & M. Verbeeck, 'Begijnenhuis Huis Sint-Godeliva' [online] <<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/20351>> (Geraadpleegd op 20 december 2016).

⁶⁰ Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Gent, Afdeling VI, 1886/21 en 1888/64.

⁶¹ P. Fredericq, *Het oud Groot Begijnhof*, p. 3.

schieten waarvan ze nadien de helft konden terugvorderen van de stad (renteloos en gespreid over een periode van tien jaar).⁶²

Afbeelding 4. Zicht op de Edmond Boonenstraat vanaf het westen, vóór de afbraak van de tuinmuren in 1876 (links) en de actuele situatie (rechts), (Stadsarchief Gent, MA_SCMS_FO_0272, Sint-Elisabethbegijnhof, Edmond Boonenstraat (links) & Foto Daan Declercq, 8 januari 2017 (rechts))

Door de verhuis van de begijnen kwamen de vele begijnenhuizen en conventen op de huurmarkt terecht. Met nieuwe bewoners verschenen ook een aantal nieuwe functies in het hof, zoals allerhande winkels, cafés en werkplaatsen. In het convent Ter Velde werd zelfs de drukkerij van het dagblad *La Flandre Libérale* ondergebracht. Tijdens het kadastronderzoek bleek dat vanaf 1876 de meeste grote conventen werden opgedeeld in kleinere eenheden, vermoedelijk om de panden aantrekkelijker te maken voor de huurmarkt. Uit de kadastrale mutatieschetsen valt af te leiden dat deze evolutie een hoogtepunt kende in 1876, hetgeen doet vermoeden dat men twee jaar na de uittocht van de begijnen maar moeilijk geschikte huurders vond voor deze grote gebouwencomplexen. In dat jaar werden maar liefst vier conventen kadastraal opgesplitst, met name het Nieuw Convent, convent Ter Pielvaecx, convent Ter Wijngaerde en convent

⁶² Stadsarchief Gent, Modern Archief, Reeks G, nr. 4233, Travaux de voirie au l'ancien Béguinage, Rapport des Commissions du contentieux et des finances (25 mars 1878).

Ter Steenen. Drie jaar later in 1879 was convent Sint-Christina aan de beurt en in 1888 convent Ter Eecke.⁶³

Een gelijkaardig verhuurprobleem stelde zich ongetwijfeld ook voor de voormalige infirmerie en woning van de grootjuffrouw aan de Begijnhofdries en de Gravin Johannastraat. Het indrukwekkende gebouwencomplex bestond uit verschillende vleugels gegroepeerd rond drie binnenpleinen met een infirmeriekapel aan de Begijnhofdries. Anders dan bij de meeste conventen koos men ervoor om het complex niet op te splitsen, maar in januari 1878 in zijn geheel te verkopen aan de Stad.⁶⁴ Tussen 1878 en 1880 werd het complex ingrijpend verbouwd om er een lagere school en bewaarschool (een soort kinderopvang voor de allerkleinsten) voor meisjes in onder te brengen.⁶⁵ De meeste bijgebouwen werden met de grond gelijk gemaakt. Het resterende U-vormige hoofdvolume werd met een halve bouwlaag verhoogd, waarbij de oorspronkelijke dakstructuur en dakspanten werden hergebruikt, zoals blijkt uit het lastenkohier dat vermeldt: *Herplaatsen der gebinden op zolder en timmer van het dak boven de nieuwe klassen en doorgang.*⁶⁶ Binnenin vonden de grootste wijzigingen plaats, waarbij de interne circulatie en ruimteverdeling verloren gingen. Door de aanpassing van de vloerniveaus werden bovendien de meeste gewelven uitgebroken.

Misschien wel de grootste afbreuk aan het hof, en zeker de symbolisch meest geladen, was de afbraak van de barokke toegangspoort in 1879. Het OCMW-archief bewaart nog het oorspronkelijke bestek van aannemer Pieter Damman voor *den afbraak van het portaal aan den voornamen ingang van het voordezen groot Begijnhof te Gent en zes daaraanpalende Woonhuizen.*⁶⁷ De poort zou in 1913 nog gebruikt worden als toegang tot het paviljoen 'Oud Vlaenderen' op de Wereldtentoonstelling in Gent. Nadien werd ze opgesteld aan de Bijlokeabdij als ingang van het toenmalige Bijlokemuseum, waar ze vandaag nog steeds is te vinden. De zes aanpalende begijnenwoningen waarvan melding wordt gemaakt in het bestek waren ingeplant langs de voormalige oostelijke gracht, ongeveer te situeren op de locatie van het huidige Sint-Elisabethplein en een deel van de bebouwing aan de oostzijde van de Begijnhofdries.

Het ontmantelingsverhaal eindigde niet bij het slopen van de poort. In de jaren 1882-1884 bemerken we een laatste opflakking van bouwactiviteit. Door

⁶³ Kadasterarchief Oost-Vlaanderen, Mutatieschetsen Gent, Afdeling VI, 1876/30; 1879/48 en 1888/61.

⁶⁴ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkopen, nr. 205.

⁶⁵ Stadsarchief Gent, Modern archief, Reeks F, nr. 57 (1 + 2) en 58 (1).

⁶⁶ Stadsarchief Gent, Modern Archief, Reeks F, nr. 57 (1 + 2) en 58 (1), Lastenkohier Nr. 272, Bestek en voorwaarden betreffende het inrichten van twee scholen in het beluik, vroeger gediend hebbende tot ziekenhuis en woonst van Groot-jufvrouw, in het oud Begijnhof (1879), artikel 25.

⁶⁷ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 65.

de sloop van de toegangspoort en de zes aanpalende begijnenhuizen werd een klein plein gecreëerd, het huidige Sint-Elisabethplein, waarvan de aangrenzende percelen ten noorden in 1882 werden verkocht en nadien bebouwd met acht nieuwe woningen.⁶⁸ De nabijgelegen Ecce Homokapel moest, vermoedelijk omwille van een vlotte verkeersdoorstroming, wijken en zou in 1883 worden verplaatst van de zuidwestelijke hoek van de dries en tegen het koor van de begijnhofkerk worden aangebouwd. In 1882 werd ook de hoek van de Begijnhoflaan en de Brugsepoortstraat vormgegeven en verkaveld in zes loten.⁶⁹ Na de heraanleg van de Gravin Johannastraat zou men tenslotte tussen 1883 en 1884 alle oorspronkelijke begijnenhuizen in het oostelijke deel van deze straat vervangen door eigentijdse rijhuizen (cf. supra).

Afbeelding 5. Rooilijnplan voor het Sint-Elisabethbegijnhof, goedgekeurd door K.B. van 30 november 1881, weergegeven op een kadastraal plan van 1872 (Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 63)

⁶⁸ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 49 Verkopen, nr. 227.

⁶⁹ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG11 Begijnhoven, nr. 72 en BG 49 Verkopen, nr. 231.

Reeds vanaf 1879, maar steeds concreter vanaf 1881, had het stadsbestuur haar zinnen gezet op het volledig aligneren van alle straten in het begijnhof.⁷⁰ In tegenstelling tot eerdere ingrepen door de Godshuizen (cf. supra) gebeurde dit vanuit een moderniseringsdrang die gefocust was op het rechte trekken en verbreden van het middeleeuws stratenpatroon zowel vanuit verkeerstechnische als esthetische overwegingen.⁷¹ Het bijgevoegde rooilijnplan (afb. 5) geeft een overzicht van de geplande ingrepen, waarvan slechts een deel is uitgevoerd. Het plan voorzag de sloop van de ommuurde voortuinen in alle straten van het begijnhof, met inbegrip van een deel van de Provenierstersstraat. Door deze tuinen op te nemen in de openbare weg kon men de straten verbreden en hun onregelmatig tracé aligneren. In de meeste straten van het begijnhof werd dit uitgevoerd (cf. supra). Het in 1881 reeds goedgekeurde voorstel om de Zwartekatstraat⁷² te verlengen en zo een doorgang te maken naar het kruispunt Begijnengracht-Brugsepoortstraat is eveneens op het rooilijnplan weergegeven, net als de aanleg van een nieuwe straat die dwars achter het koor van de kerk zou lopen waarvoor het Straatje van Oliveten zou moeten worden verbreed. Deze twee drastische ingrepen, waarvoor respectievelijk het Huis Ter Engelen Daelen en het Huis Sint-Begga zouden worden gesloopt, werden nooit uitgevoerd. Tot in 1902 werd in de Gentse gemeenteraad hevig gediscussieerd over de zin of onzin van een verlenging van de Zwartekatstraat en het verbreden van de overige straten. Uit de verslagen van de gemeenteraad blijkt dat men omstreeks de eeuwwisseling de erfgoedwaarde van de begijnhofarchitectuur begon te erkennen, mede onder invloed van de *Commission locale des Monuments* die het plan van het stadsbestuur en bestuur van de Godshuizen afkeurde en stelde dat “*Ces divers alignements, prosaïquement rectilignes, tendent tous à détruire l’aspect si pittoresque de ce petit bourg [...]*”⁷³ Men wees zelfs het toeristisch belang van de begijnhofwijk aan en benadrukte dat het Groot Begijnhof voor 1880 de wijk was die het meest door buitenlanders werd bezocht. De betogen van leden van de *Société d’histoire et d’archéologie* zoals Paul Frédéricq, Georges Hulin en Victor Vander Haeghen moesten het stadsbestuur overtuigen dat, ondanks de vele vernielingen, er nog voldoende bewaard was en dat deze restanten van het Oud Begijnhof het behouden waard waren. P. Frédéricq verwoordde het als volgt: “*Zou men niet wijzer en redelijker handelen, wanneer men zorgvuldig bewaarde wat nog niet onherroepelijk*

⁷⁰ Archief OCMW Gent, Commissie der Burgerlijke Godshuizen, BG 11 Begijnhoven, nr. 73.

⁷¹ P. Frédéricq, *Het oud Groot Begijnhof*, p. 3-16.

⁷² Voorheen: Korte Begijnhofstraat of Rue Courte du Béguinage.

⁷³ J. Casier, ‘Grand Béguinage. Modifications à la voirie et à l’alignement’, in: *Bulletin de la Société d’Histoire et d’Archéologie*, Gand, 1902, p. 182.

*verwoest is? [...] Gaat men blindelings voort op de baan der verwoesting, dan zal alles weldra verdwenen zijn. En dan mogen de Gentenaars van schaamte blozen over zoveel onverstand.*⁷⁴ G. Hulin deed de plannen van het stadsbestuur af als “*l'idolâtri des droites parallèles*” en stelde dat het goedgekeurde rooilijnplan dateerde uit een tijd “*où les droites parallèles étaient le summum de la beauté*”.⁷⁵ Vooral de plannen tot verlenging van de Zwartekatstraat en aanpassingen in de Provenierstersstraat stootten op veel tegenstand omdat deze straten als enige bijna ongeschonden waren gebleven. Zoals vermeld zijn deze werken nooit uitgevoerd.

6. Eindbeschouwing

In bovenstaand historisch overzicht werd getracht een zo gedetailleerd mogelijk beeld te schetsen van de stedenbouwkundige en bouwhistorische ontwikkelingen in het Sint-Elisabethbegijnhof tijdens de 19de eeuw. Doorgaans wordt het bestuur door de Godshuizen, de sloop van de begijnenhuizen en het verlaten van het begijnhof in één adem vermeld. Bovenstaande chronologie heeft echter aangetoond dat dit verhaal een ander verloop kende.

Het onderzoek heeft aangetoond dat tijdens de eerste helft van de 19de eeuw, een periode die in de geschiedenis van het begijnhof als een periode van stagnatie wordt gezien, nog steeds werd geïnvesteerd in de infrastructuur van het begijnhof, zowel door de begijnen als de Godshuizen. De investeringen in hun gebouwenpatrimonium doen vermoeden dat de begijnen aanvankelijk niet van plan waren om hun hof te verlaten. Meer dan de helft van de gedocumenteerde ‘voorwaarden voor het leven’ werden bovendien pas opgezegd in 1874 omwille van het vertrek van de begijnen naar Sint-Amansberg. Het laatste contract werd afgesloten in 1856, slechts vier jaar voor de eerste bouwkundige ingrepen door het stadsbestuur. Er zijn evenmin duidelijke aanwijzingen dat de Godshuizen plannen hadden tot urbanisatie van de begijnhofwijk of verkaveling van de bleekweide. De vernieuwing van de blekerij in 1854-1856 (cf. supra) is hiertoe geen sluitend bewijs, maar ondersteunt deze hypothese. Het bouwhistorisch onderzoek leidde tot de datering van de meeste bouwkundige elementen van het begijnhof, waarbij een veel groter aandeel uit de 19de eeuw dateert dan doorgaans wordt aangenomen. Het bestuur door de Godshuizen bleek dus geen rem te zijn voor verdere ontwikkelingen.

⁷⁴ P. Fredericq, *Het oud Groot Begijnhof*, p. 9-10.

⁷⁵ P. Fredericq, *Het oud Groot Begijnhof*, p. 12.

Pas vanaf 1860 kwam verandering in dit verstandshuwelijk tussen de begijnen en de Godshuizen met de eerste stedenbouwkundige ingrepen en een uit de hand gelopen geschil die leidde tot het onderbrengen van vrouwen uit kleinere godshuizen in het begijnhof, de verhoging van de huurprijzen en een vermindering van de steun voor behoeftige begijnen. Hoewel de ontmanteling van het begijnhof zeker een politiek aspect had, moeten deze ingrepen van de jaren 1860 ook gezien worden in de stedenbouwkundige context waarbij Gent enorme veranderingen onderging na de afschaffing van de octrooirechten. De aanleg van grote verbindingsassen rond het begijnhof gebeurde in het kader van de urbanisering van gebieden buiten de voormalige stadsomwallingen. De ingrepen vonden plaats meteen na de afschaffing van de octrooirechten, meer bepaald met de aanleg van de Rabotstraat in 1861 en de Begijnhoflaan in 1862. Vermoedelijk had het verkavelen van de bleekweiden de daaropvolgende jaren eveneens een voornamelijk stedenbouwkundige aanleiding. Het behouden van landbouwgrond in het stadscentrum had na het slechten van de stadsomwalling geen economisch nut meer, waardoor een verkaveling een logische stap was. Het is niet zo dat alle grachten meteen werden gedempt en het hof helemaal werd opengebrouwen. Behoudens enkele nieuwe toegangen vanaf het noorden behield het begijnhof haar gesloten structuur. Alle overige typologische componenten van het begijnhof bleven vooralsnog aanwezig.

In de daaropvolgende 10 jaar, tussen 1864 en 1874, zou er geen verdere afbreuk gebeuren aan het begijnhof. De relatie tussen de begijnen en de Godshuizen verzuurde omwille van een uit de hand gelopen geschil, hetgeen op termijn aanleiding zou geven tot de verhuis van de begijnen naar Sint-Amansberg.

Door een datering van de afbraakwerken kon een duidelijke toename worden vastgesteld in de bouwactiviteiten – of eerder sloopactiviteiten – binnen het hof, na het verhuizen van de begijnen in 1874. Voor het eerst werden effectief begijnenhuizen en conventen gesloopt om plaats te maken voor eigentijdse woonhuizen. Er werd meteen na 1874 aangevat met zeer ingrijpende werken, zoals de sloop van het volledige westelijke bouwblok tussen de Begijnhoflaan en de Hippoliet Lammensstraat. Het lijkt er dus op dat de verhuis van de begijnen de verdere ontmanteling van het hof juist heeft bewerkstelligd. De eenzijdige stelling dat de begijnen hun hof verlieten, omwille van de toenemende druk en sloopwoede van het stadsbestuur, gaat dus niet op. De waarheid is wellicht genuanceerder. Vanaf 1876 werden de meeste conventen opgesplitst in meerdere eenheden, vermoedelijk om de panden aantrekkelijker te maken voor de huurmarkt. Mede onder invloed van het stadsbestuur werden nieuwe toegangen gecreëerd naar het hof en aligneerde men de straten, waarbij de ommuurde voortuinen

werden opgenomen in de openbare weg. Verschillende begijnenhuizen en de infirmerie met huis van de grootjuffrouw werden verkocht waarna ze vervangen werden door nieuwbouw of een nieuwe functie kregen. De bouwkundige ingrepen die vanaf 1874 plaatsvonden waren vermoedelijk een reactie van de Godshuizen om de begijnhofwijk te moderniseren en zo het gebouwenbestand en de wijk aan te passen aan de huurmarkt. De stedenbouwkundige visie van het liberale stadsbestuur heeft deze evolutie zeker en vast in de kaart gespeeld, maar kan niet als de enige oorzaak worden gezien.

Door het combineren van informatie uit de verschillende archiefinstellingen konden de bouwkundige activiteiten in en rond het begijnhof tijdens de 19de eeuw vrij gedetailleerd worden gereconstrueerd. De bouwhistorische informatie van individuele panden leidde tot nieuwe genuanceerde inzichten voor de geschiedenis van de 19de eeuw en vooral met betrekking tot de ontmanteling van het begijnhof. Deze 19de eeuw blijkt voor het Sint-Elisabethbegijnhof een verrassend boeiende periode in haar geschiedenis te zijn waarover het laatste woord nog niet werd geschreven.⁷⁶

⁷⁶ Met dank aan de medewerkers van het Stadsarchief Gent, het OCMW-archief, de Dienst Monumentenzorg & Architectuur van de Stad Gent en de heer Dirk Laporte.